

EL. PROUD V POLOVODIČÍCH

Polovodiče - významy

teorie: 20. letů 20. st.

praxe: 50. letů 20. st.

definice:

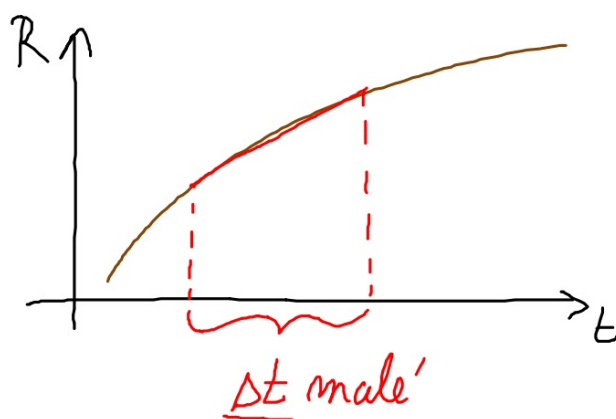
a) dle hodnoty měrného odporu ρ :

- kovy: $\rho \in (10^{-8}, 10^{-6}) \Omega \cdot m$; $\rho_{Ag} = 1,6 \cdot 10^{\boxed{8}} \Omega \cdot m$
- polovodiče: $\rho \in (10^{-6}, 10^8) \Omega \cdot m$
- izolanty: $\rho > 10^8 \Omega \cdot m$; $\rho_{diamant} = 3 \cdot 10^{\boxed{16}} \Omega \cdot m$
24 řádů

b) Závislost odporu na teplotě

- kovy: $t \uparrow \Rightarrow R \uparrow$

$$R = R_0 (1 + \alpha \cdot \Delta t) \dots \text{linearnizace reálného průběhu}$$

• polovodiče

- $T \uparrow \Rightarrow R \downarrow$

- $T \uparrow \Rightarrow R \uparrow$; skromější než u kovů

Venik el. proudu v polovodičích

1, Vlastní polovodiče

nejrozšířenější prvek pro výrobu: Ge, Si

BEZ PŘÍMĚSI

Si... 4. sk. PSP

↳ 4 valenční elektrony

• umožní namik vazby

• snadno se **uvolní** $\Leftarrow$ pson

nejsou vzdáleny od jádra, přítahovací
síla je slabá

□ musno dodat ENERGIU; tu musu
e⁻ dostat NAJEDNOU

mechanismy dodani energie:

- TEPERMA' EXCITACE ... ohrev, rozjem
vibrami energie → vzplneni' elektronu
- SVETLMA' EXCITACE ... dopad svetla
s maiton fraci' ($h \cdot$ energii')

~ "staci" viditelni, protoze:

- $E_{e-si} = 1,1 \text{ eV}$

$$1 \text{ eV} = 1,602 \cdot 10^{-19} \cdot 1 \text{ J}$$

- E foton viditelneho svetla?

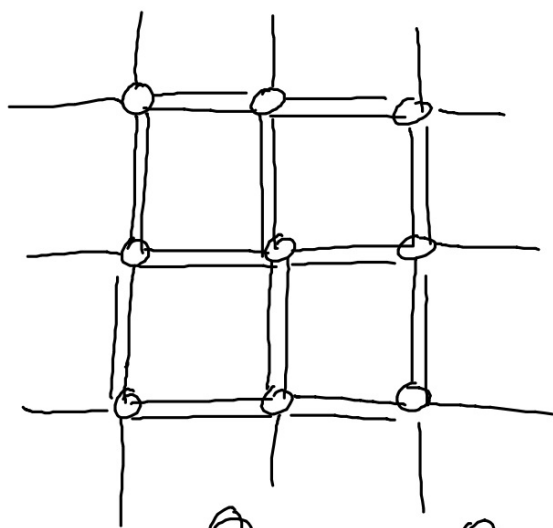
$$\lambda \in (400, 800) \text{ nm}$$

$$\lambda_1 = 600 \text{ nm} = 6 \cdot 10^{-7} \text{ m}$$

$$\text{Planck: } E = hf = \frac{hc}{\lambda_1} = \frac{6,63 \cdot 10^{-34} \cdot 3 \cdot 10^8 \text{ J} =}{6 \cdot 10^{-7}} = 3,3 \cdot 10^{-19} \text{ J} \doteq 2 \text{ eV}$$

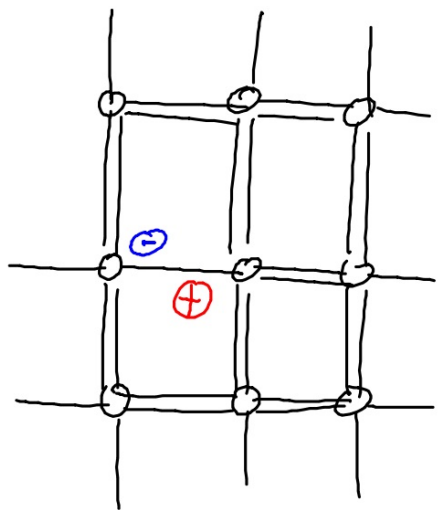
- EXCITACE EL. POLEM ... flo by mude' ryhorost + silne' elsd - pole, ale pritom by nastal PRŮRAZ a emicem' sonič'stly

Si - krydžlora' plošně centrovana' sonstora
...
↳ manualizace gen 2D

$$Q_{\text{molekuly}} = 0$$

+ E :

○ ... atom Si

— ... e^- , který se podílí na vazbě

⊖ ... e^-

⊕ ... KVAZICÁSTICE DÍRA (= absence po elektronu)

VZNIK PÁRU e^- - díra PŘI DODÁNÍ ENERGIE
= GENERACE

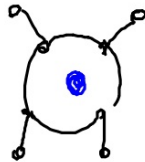
ZÁNİK PÁRU e^- - díra ZA UVOLNĚNÍ ENERGIE
= REKOMBINACE

2) Příměsové polovodiče

- PŘÍMĚS - cíleně přidána („na klíč“)
- NEČISTOTA - omylem; může ovlivnit vodivost

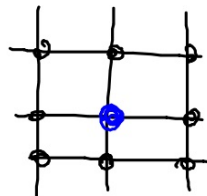
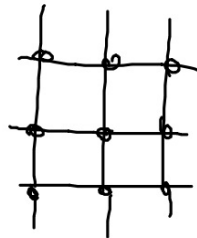
2 možnosti „umístění“ příměsí do struktury Si

- INTERSTICIALEM (meziatomová) POLOHÁ

... změna V ; $\frac{Q}{V}$ ... a vodivosti

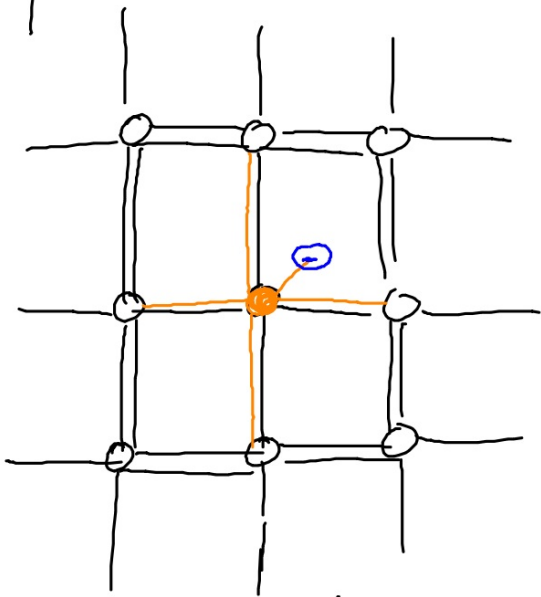
• SUBSTANCE

$V = \text{konst}$, ale pridam
malitok c'as'ku

pridanim „c'as'ku“ porok ZHIS'NE VODIVOST
polovodice (PRIME SOLA' VODIVOST)

a) prímes z 5. sk. PSP ($P, As, Sb, \dots$)

⊖ nemá 'svojich' rovných s atomy $\underline{Si}$
 $\Rightarrow$ je väzban s ľavé
 $\Rightarrow$ môže sa oddeliť
 a podílet se na vedení

el. prevodu (tj. máme "dodatkový zdroj e^- ")
 $\rightarrow$ máme k vlastnej vodivosti

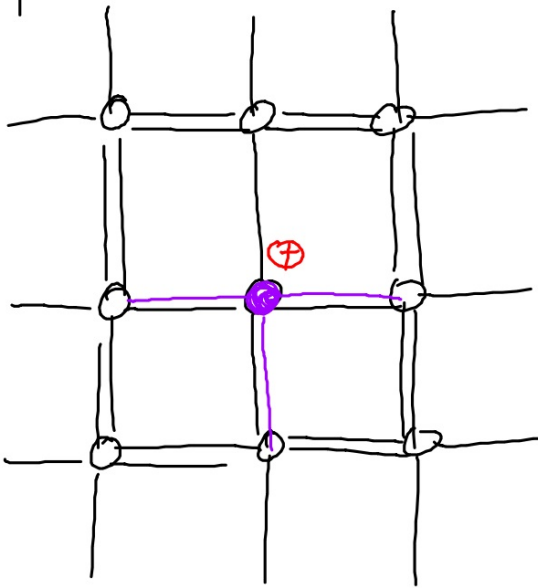
⊙ - DĀRĶE (DONOR) e^-

⊖ - VĒTŠĪNOVI' (MAJORITĀI') nesitēlo'nalboņe

⊕ - *dīra* (2 nlasīnu' vrdīrosh) ... MENŠĪNOVI'
(MINORITĀI') nesitel nālboņe

⇒ pīvosiņe elektroņnu' vrdīrost ... vrdīrost tīpu N
(polarvrdī' tīpu N)

b) priměs ze 3. sk. PSP (B, Al, Ga, ...)

$\oplus$ mi'sto, kde cfr' elektron (ke vzniku vlny s atomem Si);
díra

ta mi'se rekombinovat s elektronem (z jiné mi'sto)

mi'sta krystalu) $\Rightarrow$ "přesun díry" na jiné mi'sto

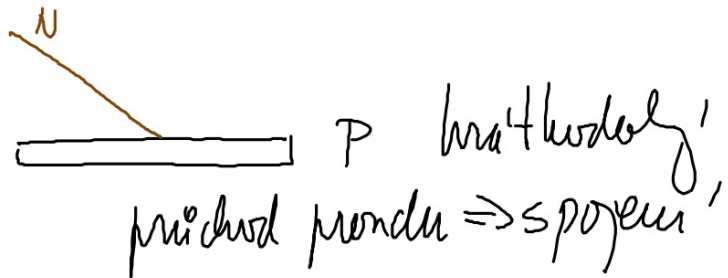
- ⊖ - PŘÍMĚNCE (AKCEPTOR) elektron
- ⊕ - majoritní nosiče náboje
- ⊖ - minoritní — " —

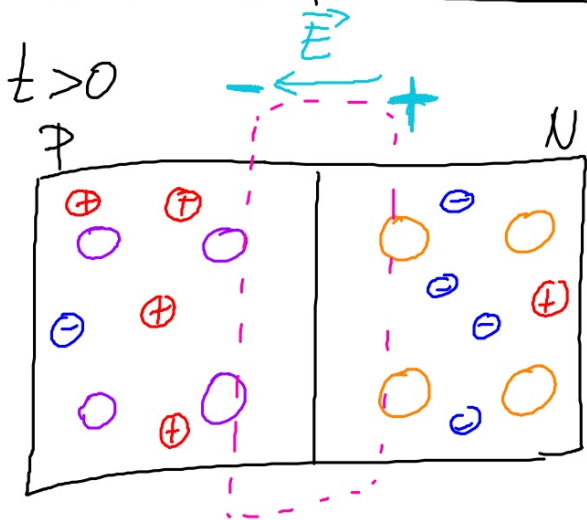
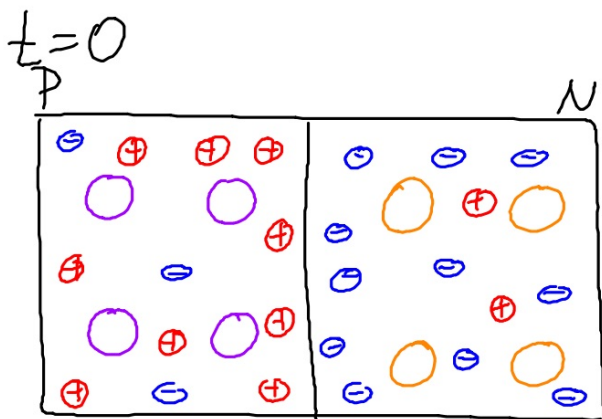
převážně ДЕРОВА' VODIVOST ... vodivost typu P
 (převládá typ P)

Přechod PN (hrotdo, gate)

1) Fyzikální podstata

spojení polovodiče P a N na MIKROSKOPICKE
úrovni

○ — prihmės re 3-sk.
(aniont)

○ — prihmės re 5-sk.
(kationt)

⊕ — dily

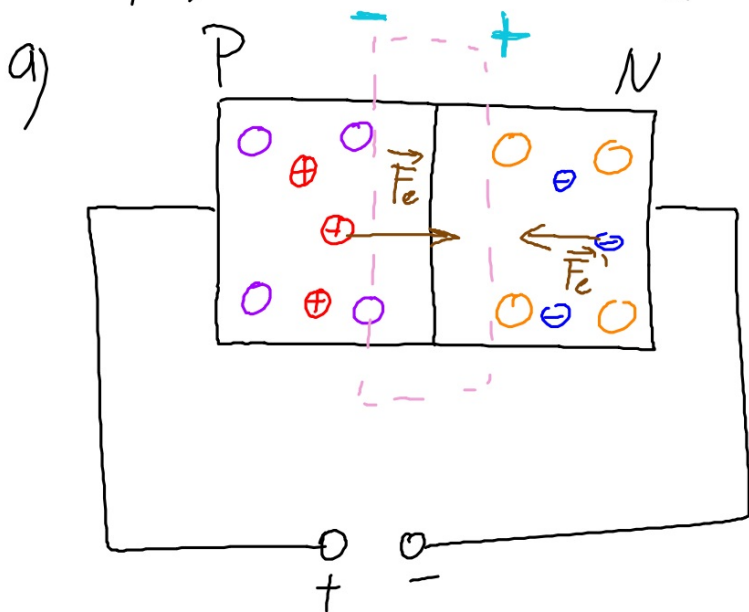
⊖ — e^-

bes volny'ch
mosič'ch na'bozej

$R \rightarrow \infty$

dily iontarn (sedič'ajm
v m'oz'ci) se v m'
v'm'line el'st. pole

2, Zapojení do obvodu

$\ominus, \oplus$ - VOLNĚ

$\vec{F}_e, \vec{F}_e'$ - síla,
která „tlačí“
částečky ke zdroji

- + ~ bariera
pro páry $\ominus$ a $\oplus$

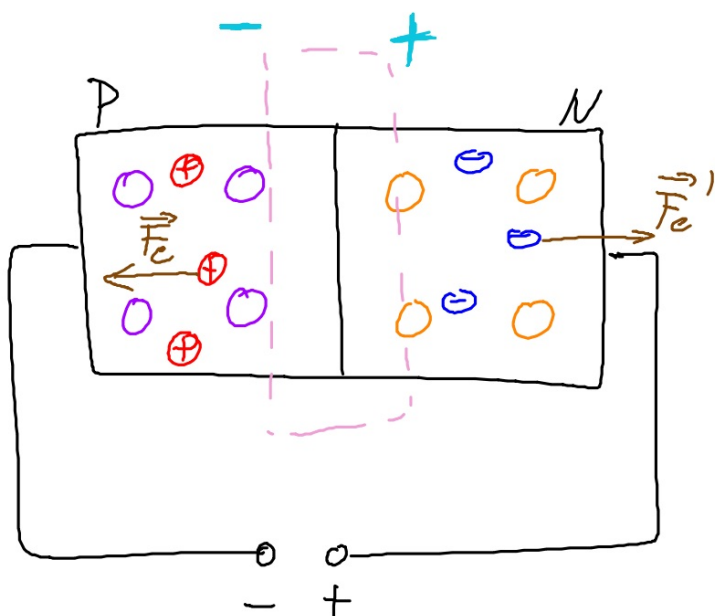
síly $\vec{F}_e$ a $\vec{F}_e'$ lze zvýšit zvýšením napětím zdroje $\Rightarrow$
 $\Rightarrow$ lze minimalizovat napětí, které musí zdroj mít, aby
 el. proud pokračoval

toto napětí: U_p - PRAHOVÉ NAPĚTÍ
 $U_p \sim 0,8 V$ (viz datasheet)

$U_{ZDROJE} > U_p$ ... el. proud prochází

toto zapojení: ZAPOJENÍ V PŘÍMÉM
(PROPUSTNÉM) SMĚRU

b)

rovnováha bez
 volných nosičů
 má boje s ROZŠÍ-
 ŘENÍM ⇒ proud
 neprochází

při napětí U_{PR} - PRŮRAZOVÉ NAPĚTÍ nastane
 PRŮRAZ PŘECHODU PN; pokud předtím nemí
 napětí, je proud destruktivní; U_{PR} ~ desítky
 voltů

foto zapojení: ZAPOJENÍ V ZÁVĚRNÉM
SMĚRU

3, Osvětlení přechodu PN

energie světla způsobí GENERACI páru e^- -díra,
dílně ovlivňuje vodivost přechodu
aplikace: FOTODIODA

Polovodičové součástky

1, Termistor

2 druhy:

• NTC (negistor) - $t \uparrow \Rightarrow R \downarrow$ (digitální
deplomér, 15 pondémí
...)
 $\alpha < 0$

• PTC (pozistor) - $t \uparrow \Rightarrow R \uparrow$

$\alpha > 0$

(ochrana před přílišným proudem
vlivem ohřevu)

2, Fotoristor

mění odpor v závislosti na osvětlení
níže světla $\Rightarrow R \downarrow$

princip: fotoefekt

— dominantní: free carriers

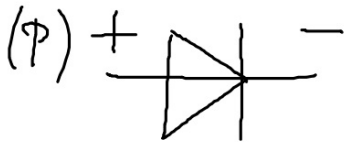
$$E_{\text{foton}} = h \cdot f \geq E_{\text{vytrácení } e^-}$$

— pak: 1 foton $\sim$ 1 e^-

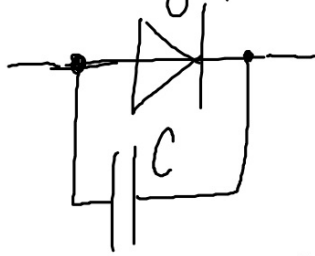
využití: "fotobuňky"

3, Dioda

a) Usměrňovací dioda

typy: HROTVA' - mala' plocha
mały proud

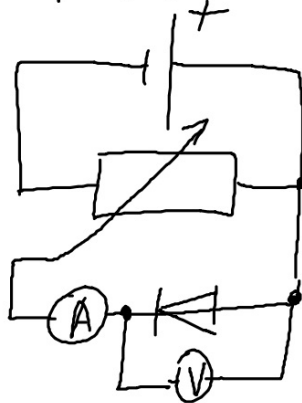

usměrňovací - skřídavý proud: $X_C = \frac{1}{\omega C}$
velká $f \Rightarrow$ mala' X_C

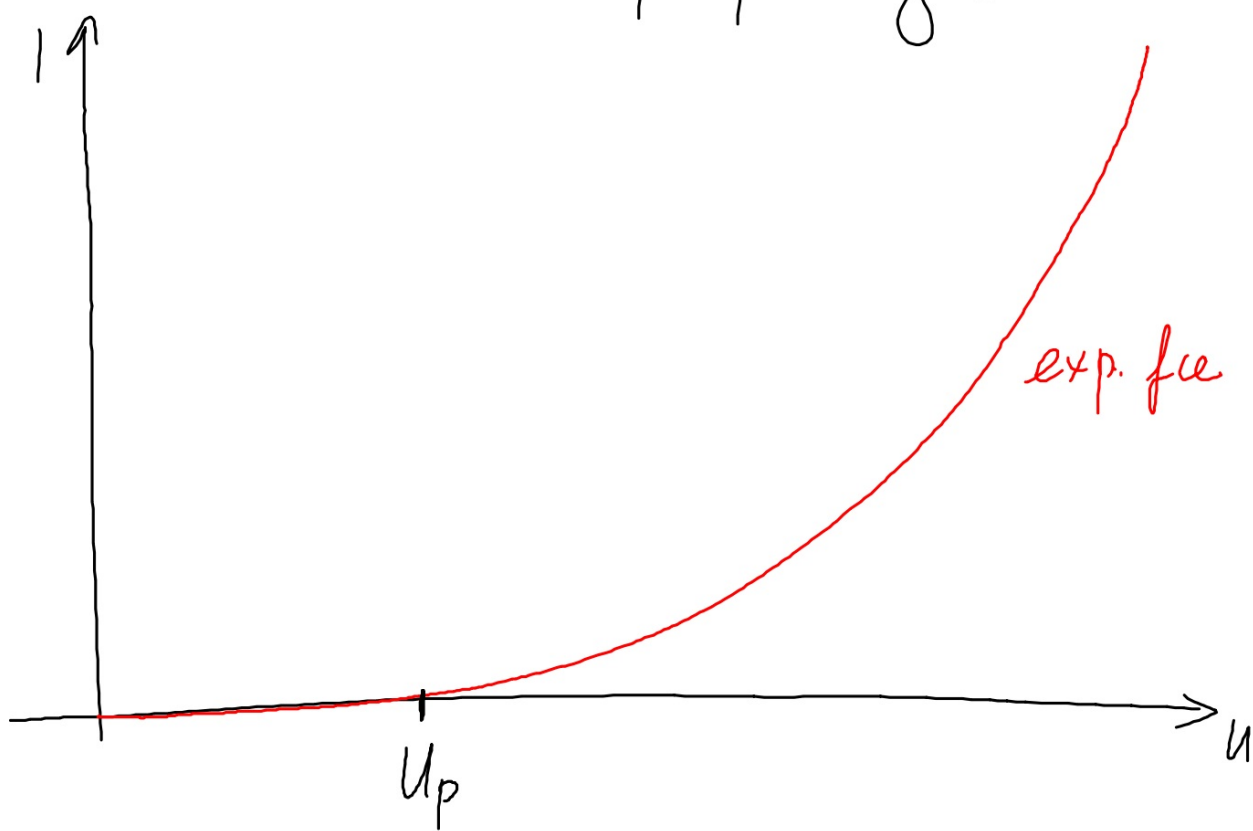
PLOŠANA' - snese veřto' proudy
m směr mērui' proudu m'zto'
přice

dioda = „PN přechod m krabičce se 2 vývody“

experiment - VA charakteristika

VA charakteristika - propustný směr

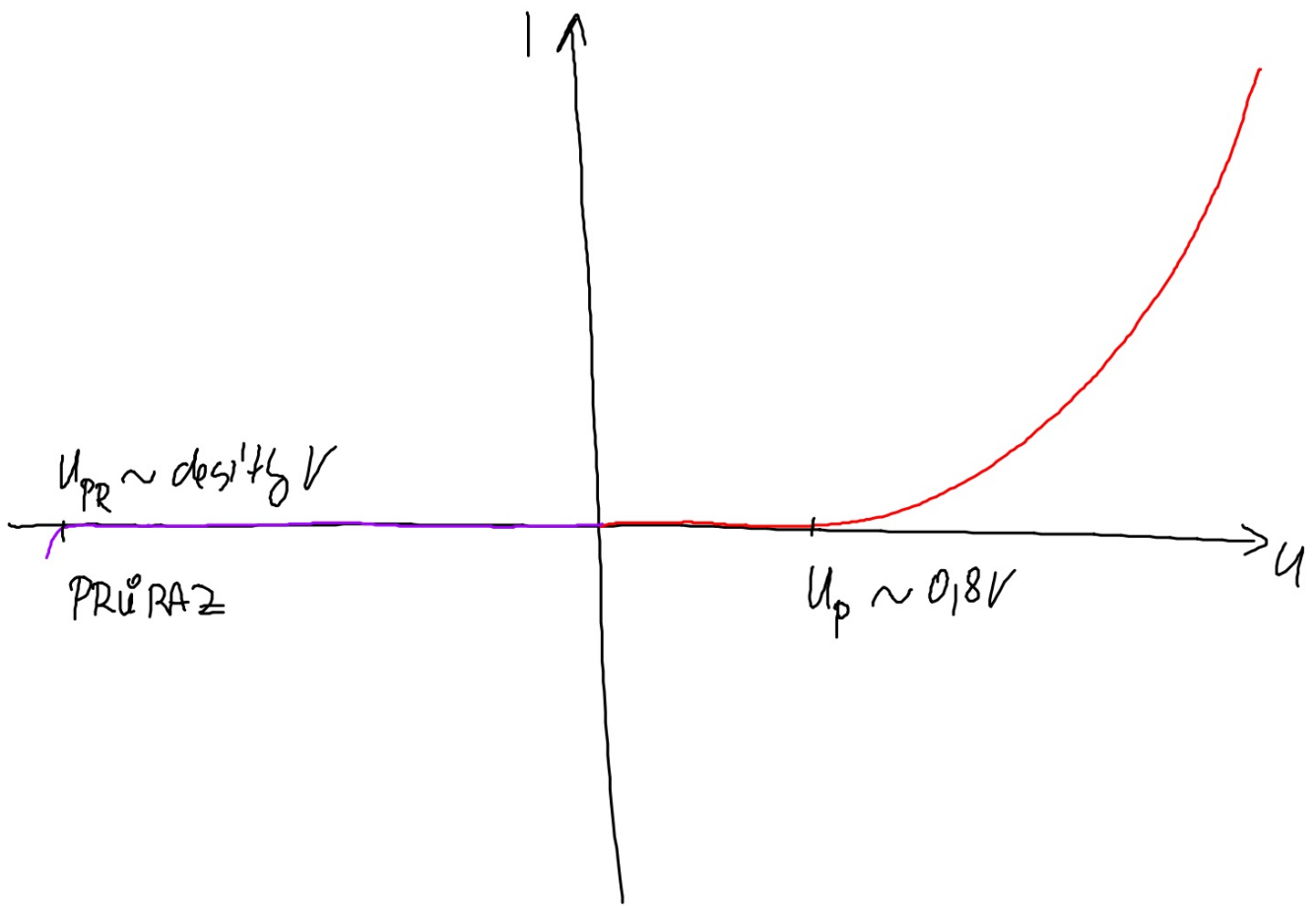

Odvislost neni' linearna'

↳ neplati $R = \text{konst} \Rightarrow$
 $\Rightarrow$ neplati Ohmova zakon

ale v kasde'm bodu' v'itny' plati: $R_A = \frac{U_A}{I_A}$

A ~ aktualni' hodny

b) Zenerova (stabilizacni) dioda

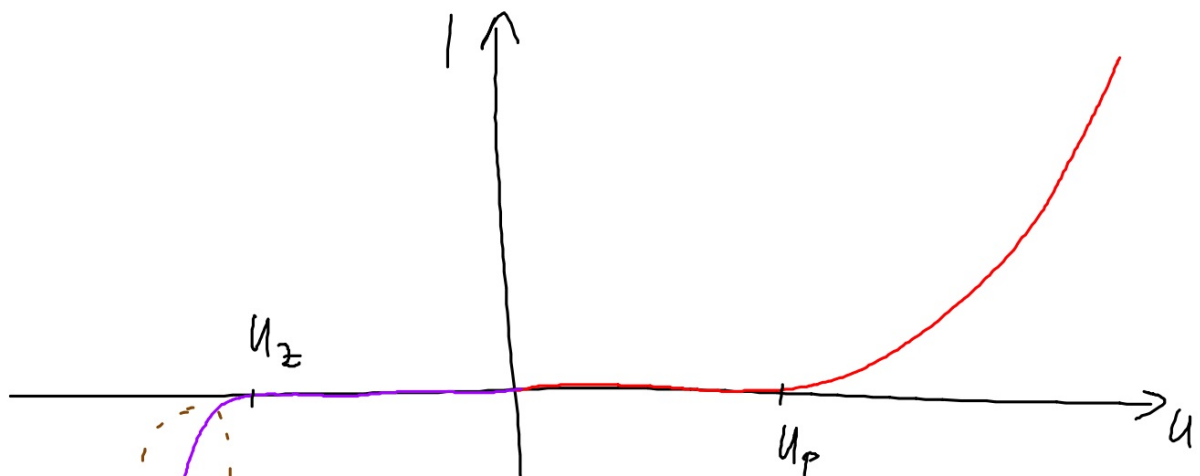
speciální konstrukce přechodu PN: přechod
vytvorí el. pole s intenzitou $500 \text{ kV} \cdot \text{m}^{-1}$;
toto pole dobře vytrhne e^- ... Zenerův

$$\vec{E} \Rightarrow \Delta \varphi \Rightarrow U \Rightarrow \text{energie}$$

průraz (nedestruktivní)

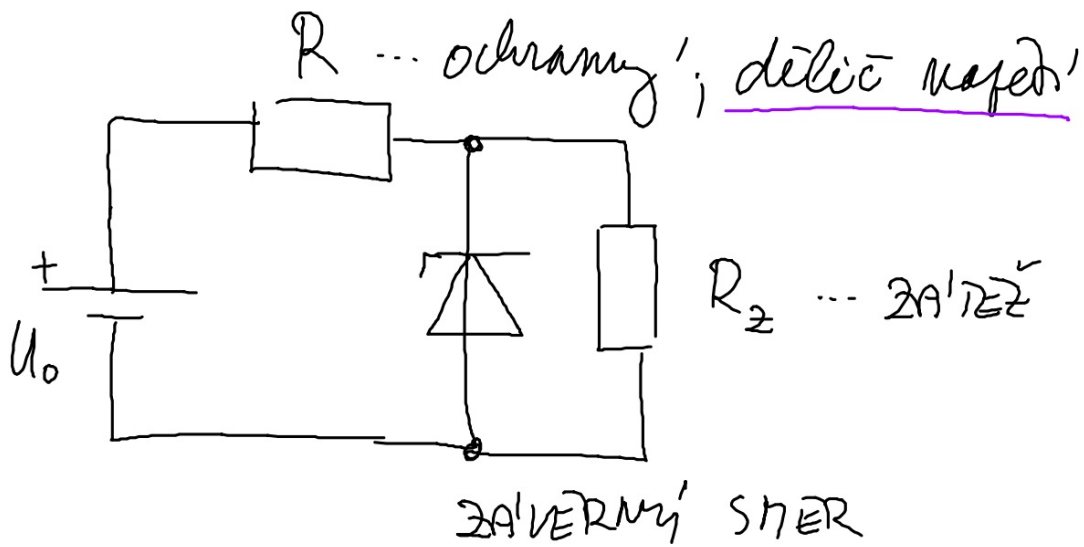
uvolnění e^- jsou rychlejší $\Rightarrow$ na vesmírné úrovni
další ... lavinový průraz

VA charakteristika

pracovní
oblast
("stejně napětí než nízke na proudu")

U_Z - Zenerovo napětí (~ Zenerio pířaz)

napětí na diodě je skoro STEJAKÉ bez ohledu
 na proud tekoucí přes ochranný rezistor
 resp. diodu $\Rightarrow$ na zátěži je stejně skoro STEJAKÉ
 napětí; STABILIZACE NAPĚTÍ zátěží

nerijhoda stabilizace: velký odběr
proudu $\Rightarrow$ „ztráta“ energie

4, LED

(světlo emitující dioda)

zařinik páru $e^- + d^+na \Rightarrow$ volněm' energie ;
pokud se energie volněm' ve vhodném materiálu,
přeměm' se na světelnou energii

Vymožiti' polovodičové' techniky v praxi

hradla ovládací' el. obvody (čidlo
teploty, tlaku, automat na kávu, ...);

lze simulovat pomocí' el. obvodů'
se zábrnkami a spinači

realizace v praxi: tranzistory

logické' spojky: vstup: spinače
výstup: zábrnka

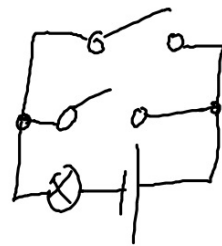
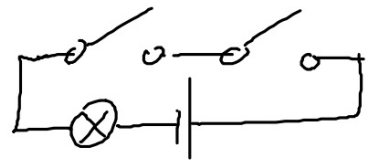
A	B	$A \wedge B$	$A \vee B$	$A \bar{\vee} B$	A'	$(A \wedge B)'$ A NAND B	$(A \vee B)'$ A NOR B
0	0	0	0	0	1	1	1
0	1	0	1	1	1	1	0
1	0	0	1	1	0	1	0
1	1	1	1	0	0	0	0

$\wedge$ - конъюнкция; а, а одновременно; AND

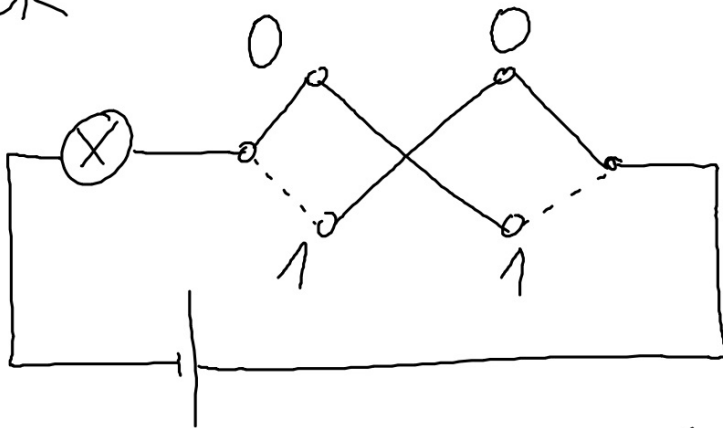
$\vee$ - дисъюнкция; либо, а также; OR

$\bar{\vee}$ - исключительное либо; либо... а либо; XOR

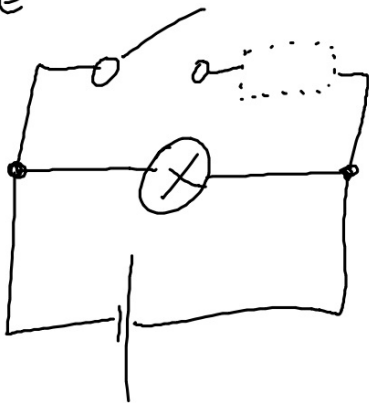
NAND

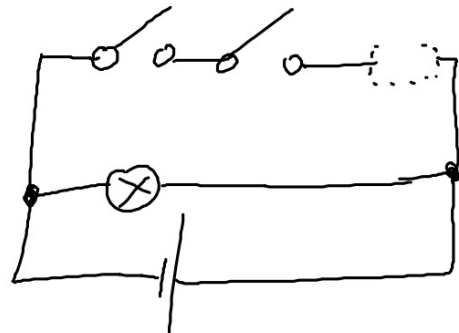
XOR

NEGATE

NAND

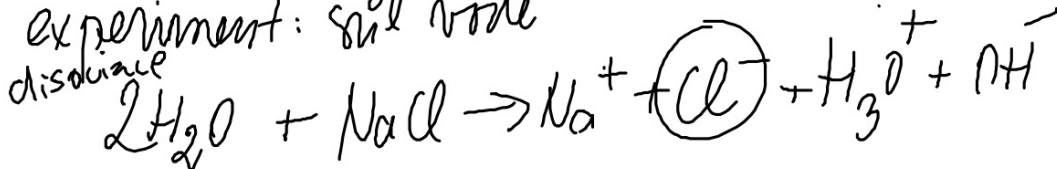
EL. PROUD V KAPALINÁCH

Elektrolyt, elektrolyza

elektrolyt - kapalina s volnými nosiči náboje

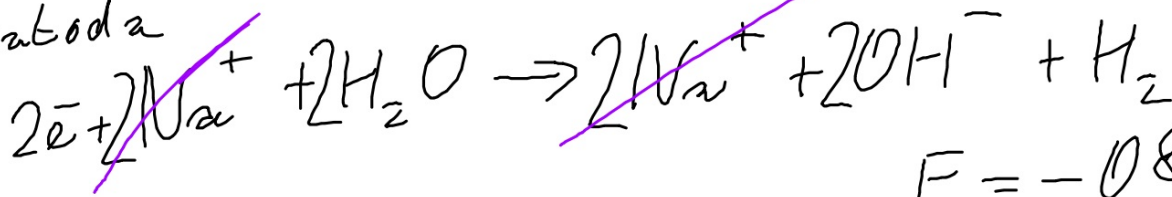
experiment: soľ vody

disociácia

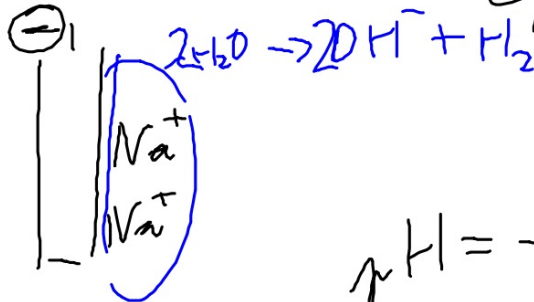
katoda

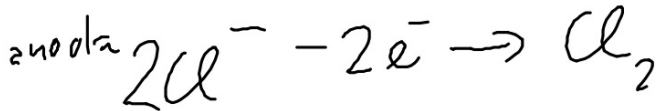
$$E_{H_2O/OH^-} = -0,828 V$$

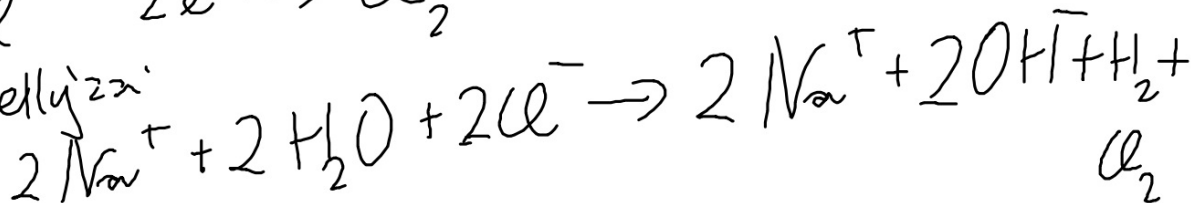
$$E_{Na^+/Na} = -2,714 V$$

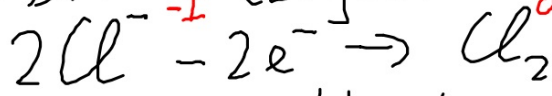
$$pH = -\log C_{H_3O^+}$$

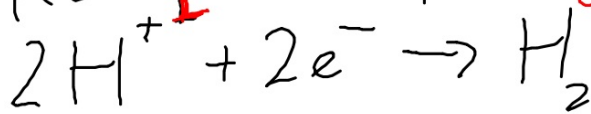
celhove ellyza

anoda - elektroda, na které probíhá
OXIDACE (zvýšení ox. čísla)

katoda - elektroda, na které probíhá
REDUKCE (pokles ox. čísla)

Faradayovy zákony elektrolyzy

popisují množství látky uvolněné
na elektrodách

látke ve formě iontů $\Rightarrow$ při uvolnění

kovu na KATODĚ iont přijímá měřítky

proct elektronů

v - počet e^- nutných ke vzniku neutrálního atomu

Q - mólby, litery' pomyde obrodem

1 elektron ... e

N ... počet atomu', litery' lse a mólbye Q
zi'skat

1 atom ... γ elektronu' ... γe (mólby)

$$N = \frac{Q}{\gamma e}$$

$$N = m N_A = \frac{m}{M_m} N_A$$

$$\left. \begin{array}{l} N = \frac{Q}{\gamma e} \\ N = m N_A = \frac{m}{M_m} N_A \end{array} \right\} \Rightarrow \frac{m}{M_m} N_A = \frac{Q}{\gamma e}$$

$$m = \frac{Q}{\gamma e N_A} M_m$$

$$m = \frac{M_m}{\gamma e N_A} Q = \frac{M_m}{\gamma F} \cdot I \cdot t$$

C: F

$$F = e N_A = 1,6 \cdot 10^{-19} \cdot 6 \cdot 10^{23} \text{ C} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$F = 9,6 \cdot 10^4 \text{ C} \cdot \text{mol}^{-1}$$

1. FARADAYŪV ZAKON $m \sim Q$
 $m = A \cdot Q$

2. FARADAYŪV ZAKON $A = \frac{M_m}{\gamma F} \dots$ elektrochemiŭj/
 ekvivalent kaitij

$$m N_A = \frac{Q}{\gamma e}$$

$$m = \frac{Q}{\nu F}$$

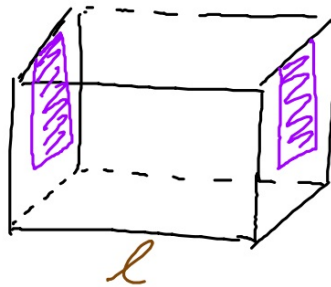
$$m \nu = \frac{Q}{F}$$

$Q = \text{konst.}$: $\frac{m_1 \nu_1}{m_2 \nu_2} = 1 \Rightarrow \boxed{m_1 \nu_1 = m_2 \nu_2}$

$\sim$ chemische Äquivalenz
lätze

Odpor elektrody

$$R = \rho \frac{l}{S}$$

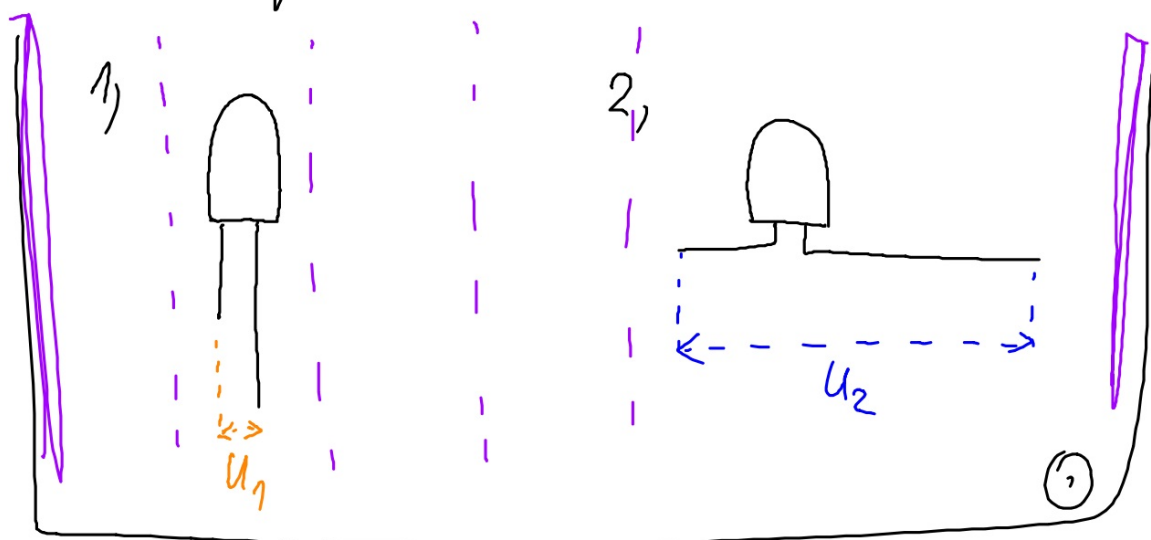

l - vzdálenost elektrod

S - aktivní plocha elektrod

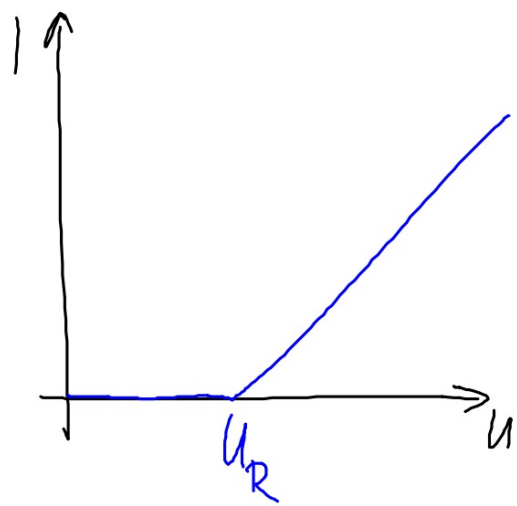
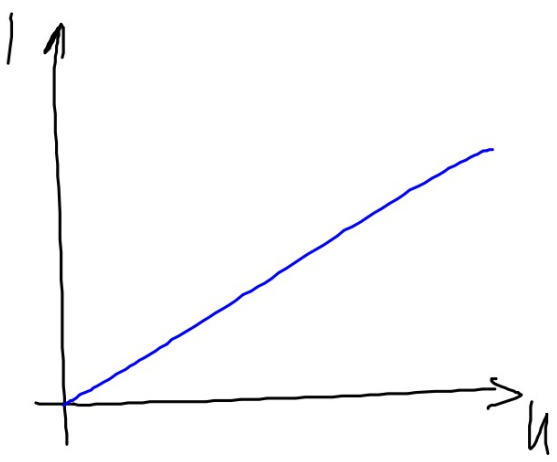
ρ - měrný odpor elektrody

Wrookwe' mapeh' ~ LED ne roode-

VA

ROZKLADNE'
MAPETI'

EL. PROUD V PLYNECH

= $n_j \cdot v_j$

$N_{\text{samostatny}} \times \text{samostatny } n_j \cdot v_j$

---

plyn mede el. proud $\Leftrightarrow$ n plyn $n \cdot v_{\text{son}}$
VOLUME NABITE ČÁSTICE:

- e^-
- ionty

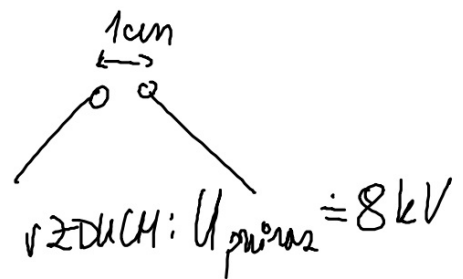
k vytržení částic: ENERGIE $\rightarrow$ IONIZACE

2 možnosti získání energie :

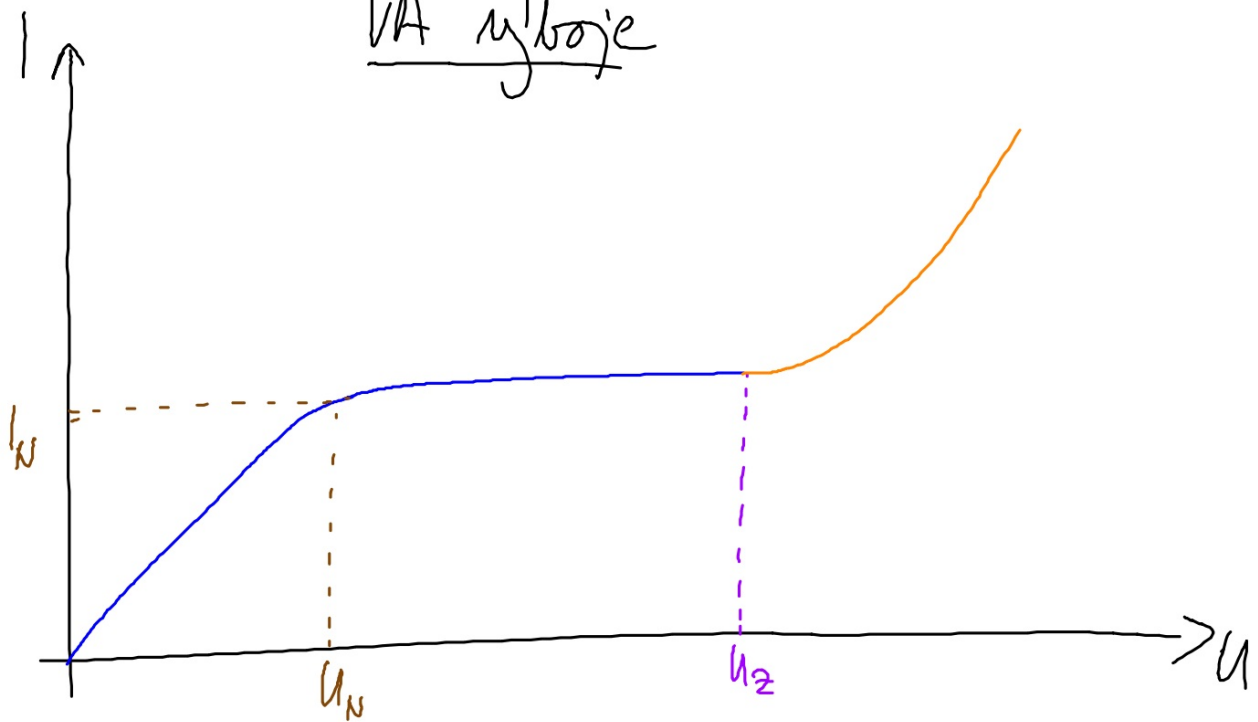
- Energie dodávané zvenčí ... IONIZÁTOR
(plamen svíčky, RTG záření, UV záření, ...)
- ionizace nárazem - používají se
částice (relativně vysokého el. pole) předá
část své kinetické energie molekulám plynu
⇒ ionizace

~ NESAMOSTATNÝ VÝBOJ

— SAMOSTATNÝ VÝBOJ

VA nýboje

I_N - nasyceny proud; $U \in (U_N; U_Z) : I = \text{konst}$
(anoda'ha mezi 'om'kami' a rekonb'nci')

U_Z - od'palno' nap'eti'

Typy výbojů

1, ze atmosférického tlaku

• OBLOUKAČI

- dlouhodobý
- relativně velký proud $\Rightarrow$
 $\Rightarrow$ ohřev $\Rightarrow$ opotřebené elektrody
- přík: obloukové lampy
svařička

• JISKROV!

- kra'tholy'
- mensi' el. prond => mensi' shiro
- maxe: zapalovao
blesh

• KORONA

- frseny' y'byj
- ostre' kray, kroy, ...
- Elia' s'it' ohen

2, 2a sm'z'enello halin

◦ DOUVAK' ~ obloukoy'

- nižō' hal ⇒ me'mē cā'sh'e ⇒

⇒ pro mykšene' e- nebo ionty (orl'mem
2droje nofōti) je me'mē „pčeka'žeh“

⇒ nižō' nofōti mež n obloukonekko

- 2a'it'ly
reklama' kulica
plazmova' klenle

STACIONARNI' MG-POLE

Zakladni' pojmy, pozn's

2 typy mg. pole:

- STACIONARNI'

- klasičnosti' jsou neměnné' v čase
- $\vec{B} = \text{konst}$; mg. indukce

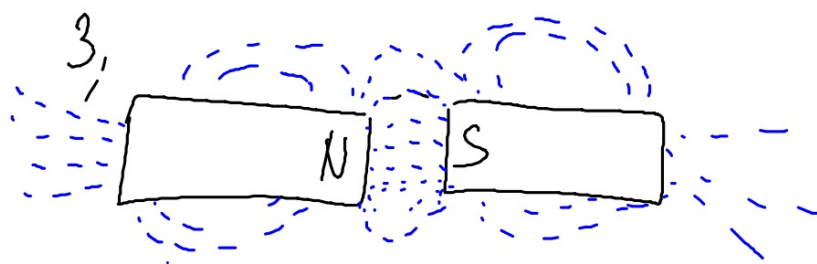
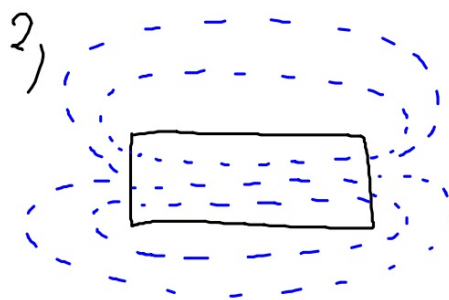
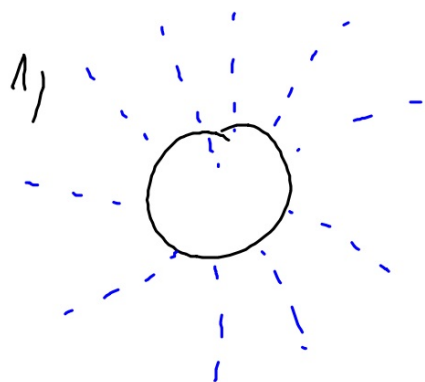
- NESTACIONARNI'

- $\vec{B}$ je v čase proměnná'

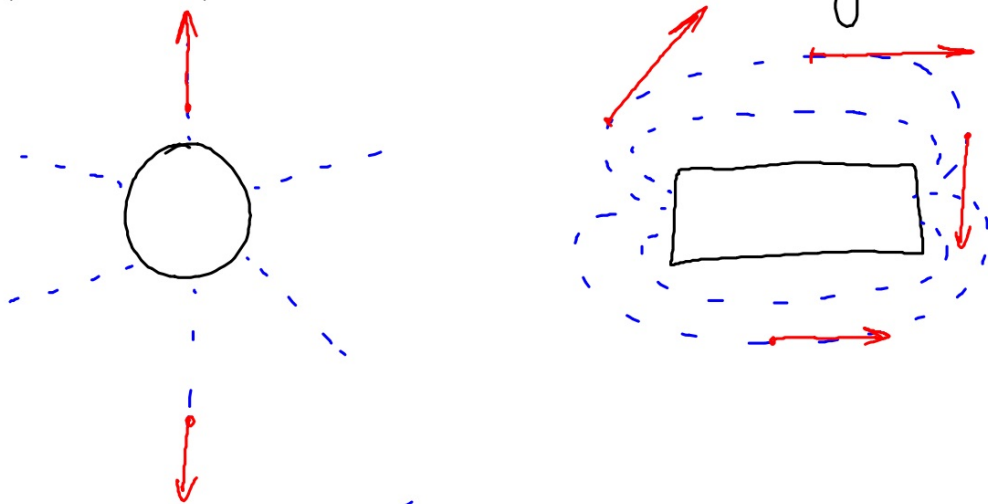
popri's mag. pole:

- pomocou obrazku: magnet + železnej píličky

- magnet + mg. fo'lie

- popri's pomocu' vektoru mg. indukcie

..... MG. INDUKCIJA ČÁRY
 → MG. INDUKCE; TĚŽNÝ VEKTOR K MĚ; $\vec{B}; [B]=T$
 (tesla)

Jesla - relativně velká

$$B_{\text{Země}} \sim 20 \mu\text{T}$$

$$B_{\text{NEODYM}} \sim 1 \text{ T}$$

Mic jsou uzavřené vlny: $N \rightarrow S$ (VNĚ
MAGNETU)

Zdroj mag. pole:

- magnet

- Země

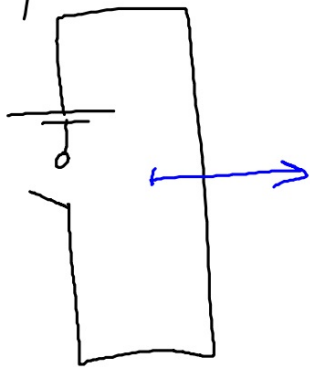
- vodič, kterým teče el. proud

Mg. pole v okolí vodiče s proudem

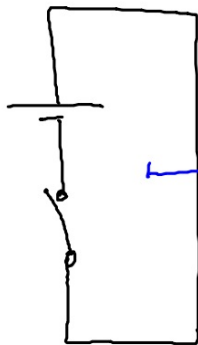
experiment: vodič s proudem + sonda

SHORA

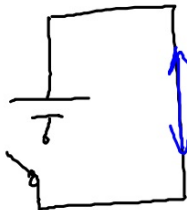
1, a)

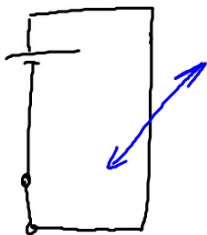
b)

2, a)

b)

3, změna polarity
odruče => nejčten
středů na druhem
strann

4) skrička pod vodičom

5) vodič ... snižka u skričke

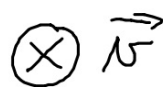
mg. pole vodiče:

- nič ... sonškie dno' hce koľom vodiče
- nič lezi' u non'ne KOLME' k vodiči
- směr dalm DOPLUVOU - Ampé'ro
meridlo PRAVE' RUKY

znacím' směru magnetického pole k nárysnu

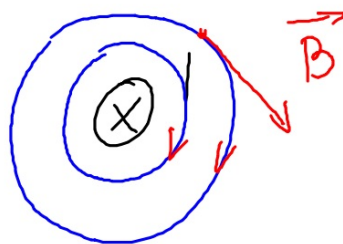
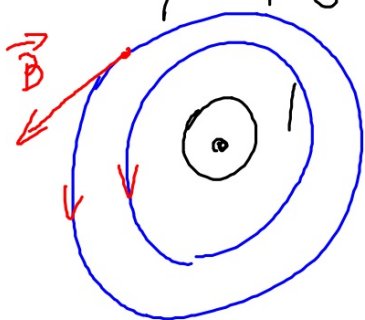

Z NARÝSNY

DO NARÝSNY

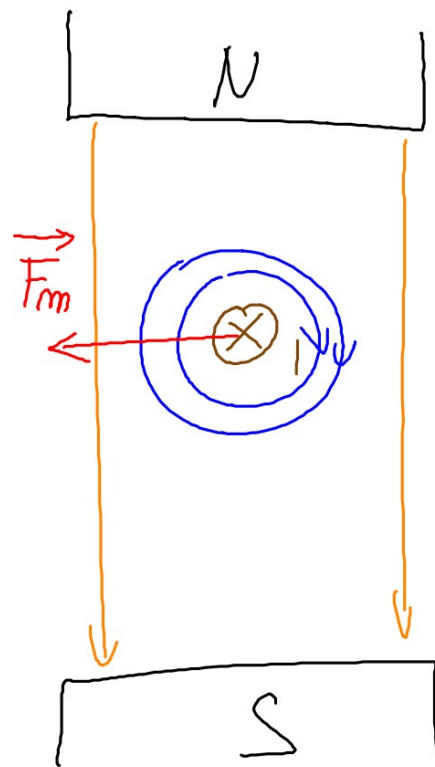
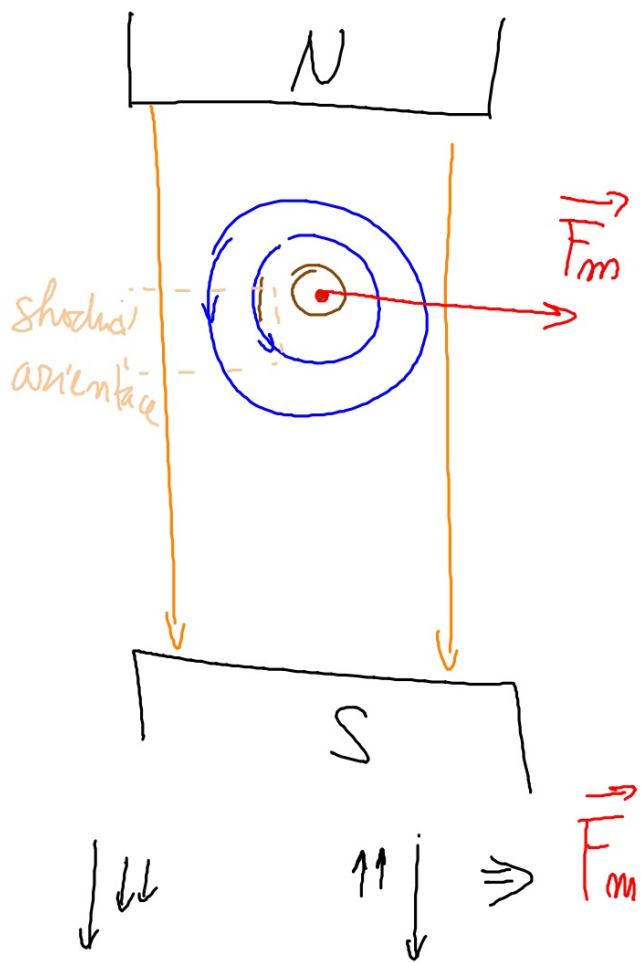
takéž u el. proudu I : směr dle DOKLADU
přesně podle KLADBY ČÁSTIC

Mg. síla

přísobí mezi:

- 2 magnety
- mezi vodičem s proudem a magnetem
- mezi 2 vodiči s proudem
- pohybující se částicí a mg. polem

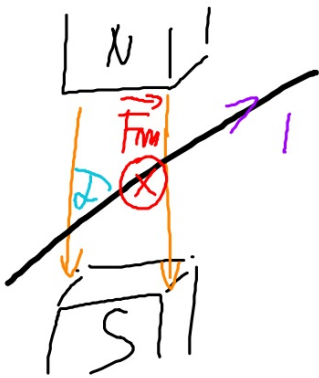
Směr $\vec{F}_m$: FLEMINGOVO PRAVIDLO LEVE!

RUKY:

- MÍČ UMĚJŠÍHO POLE ... do dlaně
- domulový směr proudu ... prsty
- odtažený palec $\sim \vec{F}_m$

F_m računována:

- B mag. pole
- l ($\sim$ mag. pole vodiče)
- I - císlna vodiče
- úhel mezi vodičem a M c

$$F_m = B I l \sin \alpha$$

$$\vec{F}_m \perp \vec{B} \quad \wedge \quad \vec{F}_m \perp \text{rodic} \dots \text{VZDY}$$

mění se u hel mezi rodicem a $\vec{B}$